

Grau d'Estudis Àrabs i Hebreus

Treball de Fi de Grau

Curs 2020-2021

**Edició i estudi diplomàtic de les Cartes Àrabs Zayyānides a la Casa de
Barcelona**

Basty Aziza Youssef

Tutora: Maria Mercè Viladrich i Grau

Barcelona, 15 de juny de 2021

Resum

Aquest TFG analitza des d'un punt de vista filològic la correspondència lliurada entre l'emirat dels Zayyānides de Tremissèn (Algèria) i la Corona catalano-aragonesa entre els segles XIII i XIV. L'objectiu del projecte ha estat revisar i millorar la vella edició de M. Alarcón i R. García de Linares (1940), i adaptar-la als criteris filològics actuals. Hem millorat l'edició introduint vocals i signes ortoèpics. Hem observat que l'edició antiga negligeix l'estudi paleogràfic i diplomàtic de les cartes àrabs i tracta de manera superficial qüestions fonamentals com ara la datació històrica o contextualització dels documents, així com l'existència de còpies o traduccions al català de les cartes. Hem elaborat un quadre on se sintetitzen les dades obtingudes a les cartes zayyānides.

Abstract

This TFG analyses from a philological point of view the correspondence between the Zayyānides emirate of Tremissèn (Algeria) and the Catalan-Aragon's Crown between the 13th and 14th centuries. The aim of the project has been to revise and improve the old edition of M. Alarcón and R. García de Linares (1940), and to adapt it to current philological criteria. We have improved editing by introducing vowels and orthoepic signs. We have observed that the old edition neglects the palaeographic and diplomatic study of Arabic letters and superficially deals with fundamental issues such as the historical dating or contextualization of documents, as well as the existence of copies or translations into Catalan of letters. We have compiled a table where the data obtained in the zayyānid letters are summarized.

Índex

1. Introducció	3
2. Materials: Descripció de les cartes Zayyānides	4
3. Context històric	4
3.1 Els Zayyānides	4
3.2 Les relacions amb la corona catalano-aragonesa	8
4. Documentació analitzada	9
5. Edició dels textos	11
6. Textos àrabs	12
7. Conclusió	28

1. Introducció

L'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) conserva uns dos-cents documents expedits al llarg de la Baixa Edat Mitjana per les cancelleries dels estats islàmics mediterranis (Granada, Marroc, Tremissèn, Ifriqiya i Egipte), adreçades als monarques de la casa catalana, o a oficials i diplomàtics del seu entorn. Aquest conjunt documental que remet a la llarga interrelació política, diplomàtica, econòmica i cultural entre el casal de Barcelona i els sultanats islàmics del Nord d'Àfrica i de Granada, i que es materialitza en un patrimoni que roman encara força inexplorat des de l'àmbit acadèmic i que és pràcticament desconegut pel públic en general. Això no obstant, es disposa d'una edició i traducció de M. Alarcón i R. García de Linares, endegada a l'inici del segle XX (1903) i que, arran dels esdeveniments polítics, no veié la llum fins a la fi de la Guerra civil espanyola, l'any 1940, en unes condicions precàries pel que hauria d'haver estat un treball d'aquestes característiques (Alarcón y Santón and García de Linares 1940). Juntament amb l'estudi generalista de F. Udina Martorell (Udina i Martorell 1986), formen l'escassa bibliografia que ressenya el Portal de Archivos Españoles (PARES) del Ministerio de Cultura PARES, el qual en dona accés als documents en versió digital.

Malgrat certes deficiències que, des d'una metodologia filològica i historiogràfica actual, s'observen en la seva obra, Alarcón i García de Linares forneixen uns 167 documents (uns pocs d'ells duplicats) que corresponen a cartes expedides des de les cancelleries nassarita, merínida, zayyànida, hāfsida i mameluca, adreçades al magnats catalans o als seus agents, en funció de circumstàncies diverses. Aquests materials -que contenen acreditacions, poders, credencials d'ambaixadors, tractats comercials, peticions d'ajuts, de favors, reclamacions, formalitzacions d'intercanvi o rescat de captius- donen testimoni de la intensa circulació de persones, de mercaderies i de correspondència entre les dues ribes de la Mediterrània, i també permeten a l'historiador abordar un llarg etcètera de qüestions d'interès. El valor dels documents àrabs és excepcional. D'una banda, la conservació d'un fons arxivístic tan rellevant és un tret exclusiu de la cancelleria reial catalana. Altres ciutats mediterrànies que en el passat havien mantingut estrets contactes amb la ribera sud de la Mediterrània, com ara Gènova, Pisa o Venècia, conserven pocs documents de característiques semblants. D'altra banda, tampoc al Nord d'Àfrica no es conserva cap fons arxivístic comparable, de manera que el tresor documental de l'ACA no té parió enlloc gràcies a la pluralitat d'expedidors, des de diferents indrets de la geografia mediterrània occidental, que en n'incrementa l'interès per a l'estudi de la llengua àrab i la història de civilització àrab i islàmica de l'entorn magribí i egipci.

Tenint present aquesta singularitat, l'estudi de la presència catalana a la Mediterrània medieval no es pot abordar amb rigor sense considerar els documents àrabs, així com tota la documentació complementària en llatí o en llengües romàniques que es relaciona amb dits papers. A la riquesa de les fonts àrabs cal afegir un conjunt inestimable de cartes coetànies, escrites directament en llengües romàniques des de les secretaries diplomàtiques dels estats islàmics, sovint inèdites i fins ara desconegudes (Salicrú 2009). Així mateix, els registres de la cancelleria catalana conserven còpia, en llatí o en llengües romàniques, de tota la documentació expedida cap a aquests estats islàmics i un reguitzell de traduccions de les cartes àrabs rebudes per fer-les entenedores als destinataris. Així doncs, la complementarietat dels dos registres permet disposar d'un observatori privilegiat i singular, que fa possible entrellaçar l'estudi de les fonts àrabs i des fonts cristianes, i veure simultàniament les dues cares d'una mateixa moneda, d'un episodi històric compartit.

Tanmateix, no és al nostre abast exhaurir les possibilitats d'anàlisi que ofereix aquesta documentació. Es tracta de donar una petita mostra del potencial d'explotació que es troba a l'abast de l'historiador, de l'arxivista i del filòleg interessat en aquests materials. Ens hem centrat, així doncs, exclusivament en les cartes zayyànides o abdalwādides, emeses per aquest emirat de Tremissèn, sobre el

qual donarem tot seguit algunes dades històriques.

2. Materials: Descripció de les cartes Zayyānides

Són documents en la seva gran majoria escrits sobre paper, que segueixen les pautes dels governs Zayyānides de procedència pel que fa a l'ús de la llengua i a la disposició del text. L'estil sol ser culte i artificios, ple de formulismes estereotipats. Hi ha alguns exemples, no obstant això, d'àrab dialectal i amb incorreccions, de poca dificultat pel que fa a la interpretació (Cartes àrabs 88 i 137), alguns exemples: - متاع "matā", vol dir "per a", "de" o "pertanyent a" (línia 17 carta 88) - أشما "axmā", vol dir "qualsevol cosa". En els documents Zayyānides es característica la disminució gradual de la longitud de les línies, fins al final de la fulla, continuant en sentit invers pel marge dret fins a aconseguir la part superior, on l'escriptura torna a canviar de sentit i on se situa la rúbrica final, de gran grandària.

Tots els documents redactats en àrab que van arribar a la cort aragonesa van ser traduïts, generalment al català, per torsimanys o traductors al servei del rei, en molts casos d'origen jueu. L'examen d'aquestes traduccions i la seva comparació amb les modernes d'Alarcón i García de Linares permet apreciar la seva fidelitat a l'original àrab, fins i tot a vegades una major precisió en l'elecció del terme apropiat, a causa de la major proximitat cultural. Per contra, a vegades no són estrictament literals i suprimeixen amb freqüència parts formulàries. Les cartes, remesos a l'Arxiu Reial, al principi es van guardar en els diversos armaris i sacs en els quals es distribuïen els pergamins i papers solts.

3. Context històric

En els apartats que segueixen tractarem breument la història de la dinastia zayyānida i de les seves relacions amb la corona catalano-aragonesa. Cal tenir present que la inestabilitat política dels zayyānides fou -en certa manera- un obstacle per al manteniment de relacions amb el casal de Barcelona. Això no obstant, la documentació que estudiem prova que l'activitat comercial va ser molt intensa i que molt sovint els interessos particulars, comercials i mercantils, van passar per damunt de la realitat política, fent possible un contacte intens entre ambdues ribes de la Mediterrània.

3.1 Els Zayyānides

Els Zayyānides (o Banū Zayyān) (Messier, n.d.) eren una família de la gran tribu zanāta del Magrib central (Hamès, n.d.), la destresa militar de la qual, així com la pràctica de la diplomàcia, els va permetre governar gairebé de manera interrompuda durant més de tres segles, des de la primera meitat del segle VII H/ XIII a.d. fins a mitjan segle X / XVI. A l'apogeu del seu poder, segons l'historiador Ibn Khaldūn (m. 808/1406) (Talbi, n.d.), governaven des del centre de poder del seu emirat, a Tremissèn (Bel; Yalaoui), n.d.), un territori que s'estenia des del *wādī* al-Kabīr a l'est fins al *wādī* Malwiyya a l'oest, i des de les muntanyes del Rif fins al desert interior de l'Algèria actual.

Els Banū Zayyān havien actuat com a senyors sobre el territori actual d'Algèria actual en nom de l'imperi almohade, i quan els almohades es van afeblir se'n van separar, afermant-se sobre el Magreb central i fent de la ciutat de Tremissèn el seu centre de poder. El fundador de la dinastia, 'Abd al-Wād era un dels prínceps de les tribus nòmades que es movien en el desert del Sàhara cercant aigua i pastures per

a la criaça dels ramats. Per aquesta raó la dinastia es coneixerà també amb el nom d'emirat abdalwādida. Quan les circumstàncies els van ajudar a establir-se van aconseguir consolidar una dinastia i formar un estat que va perdurar gairebé tres-cents anys.

El llinatge dels Banū Zayyān es remunta a la fracció abdalwādida de la tribu zanāta, nòmades de l'Algèria occidental, des del s. X clients fidels del califat omeia. Durant els segles XI i XII van servir els interessos dels almoràvits i els almohades, i van jugar un paper destacat en auxili del poderós califa almohade Abd al-Mūmin (1129-1163) a la regió de Tremissèn (Lévi-Provençal), n.d.). Amb la crisi almohade, van instaurar-se com a autoritat independent quan Djābir ibn Yūsuf (1229-1232) va prendre el títol d'emir en 1229 (simultàniament a la proclamació d' Abū Zakariyyā' com a emir ḥāfsida a Tunis (Idris), n.d.)). El cabdill abdalwādida respectarà la sobirania califal i farà pronunciar l'oració en nom del califa i emetrà moneda sota la mateixa advocació. Djābir ibn Yūsuf (1229-1232) va ser succeït per una sèrie d'emirs efímers: al-Ḥasan (1232-1233), 'Utmān ibn Yūsuf (1233-1234) i Abū 'Uzza Zadan ibn Zayyān (1234-1236), que es disputaren el control de la ciutat de Tremissèn en una disputa tribal molt marcada pel fort caràcter independent dels nòmades. El poder merínida (Shatzmiller), n.d.) volia assegurar les seves fronteres orientals, i va entrar en un conflicte violent i una lluita acarnissada amb els abdalwādides, que van ser derrotats l'any 670 / 1271 a prop de Oujda.

El primer emir abdalwādida que va esdevenir un líder molt carismàtic i longeu, fou Yaghmurāsan Ibn Zayyān (Veronne), n.d.), germà de l'esmentat Abū 'Uzza, que es va separar de l'estat dels almohades però va mantenir-hi l'obediència formal fins que realment els almohades van caure i van ser substituïts pels merínides. El califa almohade 'Abd al-Wāḥid al-Raxīd considerava els ḥāfsides com a la pitjor amenaça pel seu poder, i per això protegia els abdalwādides, que li eren fidels. Yaghmurāsan Ibn Zayyān va governar durant gairebé cinquanta anys (633 / 1236- 681 / 1283), temps en què va haver de lluitar per consolidar el seu poder, perquè el seu estat era petit i menys poderós que els veïns merínides i ḥāfsides. El perill major que amenaçava l'emirat zayyānida provenia de l'ascens d'aquests grups i de la seva implantació al Magrib, a la zona d'Algèria occidental. En la campanya Ḥāfsida de 1241-1242 contra Yaghmurāsan, els ḥāfsides van rebre el suport de les tribus rivals Maghrāwa i Banū Tūdjīn (Lewicki), n.d.), i així van poder prendre Tremissèn amb l'ajuda dels enemics de Yaghmurāsan. Aquest va haver de reconèixer la sobirania ḥāfsida durant un breu període. Posteriorment l'emir ḥāfsida Abū Zakariyyā' va haver de retornar el control de Tremissèn a mans de Yaghmurāsan. Per la seva banda al-Saīd, el califa almohade fill d' 'Abd al-Wāḥid al-Raxīd va castigar la iniciativa ḥāfsida (i la traïció forçosa dels zayyānides) mitjançant una ofensiva victoriosa en 1248. Però Yaghmurāsan no va cedir, i refugiat a les muntanyes frontereres entre Algèria i el Marroc actuals, va aconseguir derrotar a Al-Saīd, a prop de la localitat d'Oujda. Pocs mesos després d'aquesta derrota els merínides prendrien la ciutat de Fes al califa almohade Abū Ḥafs 'Umar al-Murtadā (m. 1266). Així, i malgrat la doble desfeta que havia patit en 1241-1242 i en 1248, Yaghmurāsan va reeixir en l'establiment del seu principat independent, sobre el qual governà durant quaranta-set anys. En aquest temps s'enfrontaren als merínides, dels quals n'atacaven les fronteres, i els merínides respongueren amb força contra ells, tot derrotant-los l'any 679 / 1280. Però els zayyānides van trobar refugi en el desert i van esperar el moment adequat per a tornar a les seves ciutats del Magrib central. Yaghmurāsan va morir el 681/1283.

El successor de Yaghmurāsan va ser el seu fill 'Uthmān (r. 1283-1304), que immediatament va establir aliances tant amb els merínides com amb els ḥāfsides. Això li va permetre establir el seu domini sobre les tribus Maghrāwa i Banū Tūjīn. posteriorment va aconseguir establir aliances amb el soldanat de Granada i amb el rei Alfons X de Castella (r. 1252-84). Per aquest període es compta amb les valuoses informacions del diccionari biogràfic d'Ibn Khallikān (m. el 681/1282), que informa sobre el llegat cultural zayyānida i l'activitat dels emir com a mecenes de les arts i les ciències. Des de la seva posició política, 'Uthmān va poder fer front a l'amenaça dels veïns merínides. Tanmateix, aquests eren molt poderosos i el

698/1298 van començar un devastador setge devastador de la ciutat de Tremissèn, que es va allargar durant vuit anys. Les cròniques informen que els merínides van encerclar Tremissèn, i la van assetjar quotidianament, extremant el patiment de la població. El 706/1307 la mort del sultà merínida Yūsuf b. Ya'qūb (r. 685-706 / 1286-1307) va alleugerir aquesta pressió, encara que l'emir 'Uthmān també va morir a conseqüència del setge en 1304.

El van succeir al capdavant de la tribu els seus dos fills Abū Zayyān, entre 1304 i 1308, i posteriorment Ḥammū I, que va arribar al poder el 707/1308, iniciant així un segon període d'hegemonia abdalwādida a Tremissèn que es mantingué fins a 1318. Després del seu assassinat, l'estabilitat va perdurar fins a l'emirat del seu fill Abū Tāshfīn I (r. 718-37 / 1318-1337), que va prendre el poder. Abū Ḥammū I va consolidar el poder al seu voltant, va forçar les fortificacions de l'enclavament de Tremissèn, convertint la ciutat en un centre de poder polític. Establerta la seva sobirania i domini sobre el territori, els poders veïns a banda i banda es van aliar contra l'emirat de Tremissèn. Els merínides van restablir el setge de Tremissèn durant dos anys, a partir del 735/1335. L'episodi es va cloure amb la mort d'Abū Tāshfīn I, en 1337, i de dos dels seus fills.

Aleshores es va iniciar un període d'interregne amb sobirania merínida sobre Tremissèn, que va perdurar del 737/1337 al 791/1359. Hi hagué, però, una doble restauració zayyānida: primer entre 749/1348 i 753/1352 i posteriorment en 1360, quan dos germans membres de la branca més jove dels descendents de Yaghmurāsan, els prínceps Abū Thābit i Abū Sa'īd, amb l'ajut dels àrabs del Magrib central, van alliberar Tremissèn de la sobirania merínida.

La darrera fase destacable del poder abdalwādida correspon al llarg regnat d'Abū Ḥammū Mūsā II (r. 760-91 / 1359-89), nebot de Yaghmurāsan, que va resultar un emir cultivat, més inclinat a les relacions diplomàtiques que no pas als combats militars. Un dels seus secretaris fou Yaḥyā ibn Khaldūn (m. 780/1379), germà de l'historiador Ibn Khaldūn, que va rebre l'encàrrec d'escriure una història dels abdalwādides, que el seu germà aprofitaria, per millorar-lo i situar-lo en una perspectiva històrica més objectiva i complexa. Tanmateix, els intents dels merínides per exercir el control sobre el seu territori no es van aturar. En tres ocasions van intentar ocupar la fortificació de Tremissèn, obligant a la dinastia a fugir-ne cada cop per protegir-se. Es van produir també avenços en la penetració de tribus àrabs sobre aquest espai del Magrib central i d'Abū Ḥammū Mūsā II també va haver d'enfrontar-se al seu propi fill, Abū Tāshfīn II (r. 791-5 / 1389-93), que es va rebel·lar contra el poder del seu pare. Finalment, amb l'ajut dels àrabs de les tribus Suwayd i dels merínides, Abū Tāshfīn II va aconseguir enderrocar i matar el seu pare en 1389. Tremissèn retornava doncs a l'obediència merínida, i durant els darrers anys del s. XIV se succeïren els governs de quatre descendents d'Abū Ḥammū Mūsā II: Abū Tāshfīn II (1389-1393), Yūsuf (maig 1393-desembre 1393, mort en revolta contra els merínides), Abū Zaiān II (1393-1399) i Abū Muḥammad 'Abd Allāh (1399-1401). Després del seu regnat es va iniciar un procés lent però inexorable de declivi dels abdalwādides que es van sotmetre al control merínida. Seguiren un segle i mig de successions breus i problemàtiques al capdavant de l'emirat. Algunes d'aquestes sobiraniaes es veieren marcades per una gran violència i conflictivitat interna, com la que es va produir en el cas de l'any 814/1411, quan dos governants de la pròpia família abdalwādida van ser enderrocats des de dins de la família i substituïts per un tercer. Els zayyānides van aconseguir sobreviure pagant tribut primer als merínides de Fes (fins al 827/1424) i després als ḥāfsides de Tunis. Aprofitant les oportunitats de fer costat als merínides o als ḥāfsides, els zayyānides van governar gairebé de manera interrompuda durant més de tres segles, des de la primera meitat del segle VII/XIII fins a mitjan segle X/XVI. El seu territori, amenaçat per les potències cristianes ibèriques (Castella i Portugal) es va veure molt afeblit a partir del s. XV, però va ser en temps dels otomans que la dinastia va arribar a la seva fi, en 1550, quan el darrer emir va morir a conseqüència de la pesta a Orà el 957/1550. Sota el domini dels emirs zayyānides van florir erudits, literats, escriptors i pensadors. Finalment van ser els turcs otomans que es presentaven com a protectors de l'islam al territori nordafricà

on romanien els zayyānides els que van provocar la fi de la dinastia essent Ḥasan ibn ‘Abdallāh el seu últim representant, mort a Orà a causa de la pesta en 957/1550.

3.2 Les relacions amb la corona catalano-aragonesa

Una de les primeres aproximacions a les relacions catalanes amb el Nord d'Àfrica correspon a l'obra clàssica de la historiadora catalana Angels Masià de Ros (Masià de Ros 1989) (Masià de Ros 1994). També l'historiador francès E. Dufourcq va publicar un estudi que traçava les línies bàsiques de la relació política i diplomàtica entre l'emirat de Tremissèn i la corona catalano-aragonesa. Dufourcq assenyalava que els contactes s'establiren al llarg del segle XIII, contrastant entre una primera ordenança reial de Jaume I, datada en 1227 en què se cita exclusivament el comerç amb el port de Ceuta, fins a una reclamació de la Unió aragonesa que reclama a Alfons III anular les convencions de la corona amb l'emirat de Tremissèn. Des de l'any 1250 s'intercanviaren ambaixades amb la corona catalano-aragonesa. Quan Yagħmurāsan va alliberar-se del control almohade va incorporar al seu servei uns dos-mil soldats que eren al servei dels vençuts. En 1267 Guillem Galcerán de Cartellà fou nomenat per Jaume I alcaid de les tropes catalanes que l'acompanyaven cap a Tremissèn, i alcaid també dels civils i d'aquells prèviament establerts a l'emirat, al servei de l'emir Yagħmurāsan, en substitució a alcaids que prèviament existiren. L'emir 'Uthmān, successor de Yagħmurāsan, va signar en 1284 un acord d'aliança en què preveia la defensa mútua i les concessions comercials, incloent els drets dels catalans a una part dels drets de duana sobre el comerç amb els cristians. Els ports de la costa algeriana eren enclavaments indispensables per al comerç entre els catalans i Tremissèn, sobretot Honein, Tènes, Cherchell, Tedelis (Dellys), Arzew, Mostaganem, Orà i Mars al-Kabīr, però no van fundar-s'hi colònies cristianes establiment permanents comparables a les de l'Algèria oriental (Bugia, Collo, Bône) (López Pérez 1995).

La documentació sobre els contactes i les relacions econòmiques s'incrementa al llarg del s. XIV i particularment durant el regnat de Jaume II el Just. Dues cèl·lules reials de 1315 i 1341 declaren drets establerts pels magistrats de Barcelona sobre el vaixells que comercien amb Barbaria, en general. Altres documents donen prova de l'existència d'acords polítics i econòmics, entre els anys 1318 i 1319, on intervenen Felip de Mora, alcaid de l'emir i Jaume Cervitge, secretari de l'alcaid, i per part de Barcelona Bernat Puig (o Despuig) i Bernat Çapila (o Zapila) (López Pérez 2002). Les negociacions es mantingueren al llarg dels anys 1325, 1327, 1329 i 1330, amb la intervenció principal de Jaume d'Aragó, el fill bastard del rei Jaume II alcaid de la milícia zayyānida. Més endavant, en 1362 es va signar un tractat de pau, negociat per Francesc Costa, amb d'Abū Ḥammū Mūsā II. Una part de la documentació que aquí reeditem fa referència a les negociacions encapçalades per Jaume d'Aragó durant aquests anys. La principal referència bibliogràfica per a l'activitat diplomàtica del temps de Jaume II és l'obra de S. Péquignot (Péquignot 2005).

Posteriorment, durant el seu relativament breu regnat, Alfons III el Benigne va assajar l'acció de croada prevista pel seu pare de conquerir el port d'Almeria, empresa en la que va fracassar. Això no obstant, va atacar l'emirat de Granada en ràtzies durant els anys 1330 i 1333.

Un segon període d'intensificació de les relacions entre el casal de Barcelona i la ciutat de Tremissèn es produí en temps del rei Pere III, el Cerimoniós (1319-1387 ; r. 1336-1387), moment en que la ciutat es trobava sota control dels merínides. Així, en 1340 Pere III establí contactes amb el sultà merínida Abū al-Ḥasan 'Alī (1297-1351), primer infructuosos, però que després de la presa d'Algesires per Alfons XI de Castella el 26 de març de 1344 van millorar en establir-se un període de bonança en les relacions entre els regnes cristians peninsulars i els merínides. La primavera d'aquell any el sultà merínida va signar una pau amb Castella on va incloure la corona catalano-aragonesa. Abū al-Ḥasan 'Alī va ratificar també en 1345, la pau signada prèviament (en 1336) entre Pere III i el sultà Yūsuf I de Granada. Així doncs, tant en temps d'independència zayyānida com en els períodes de submissió merínida de l'emirat de Tremissèn, la ciutat va mantenir relacions comercials amb els súbdits de la corona catalano-aragonesa, sinó constants, almenys molt sovintejades.

4. Documentació analitzada

Presentem, tot seguit un quadre que sintetitza el contingut dels documents que reeditem en aquest treball.

Carta	Remitent	Ciutat	Data H	Data JC (Gregoriana)	Destinatàri	Intermediàris	Contingut
88	Hilāl ibn ʿAbd Al-lāh, majordom al servei d'ʿAbd Al-Rahmān ibn Mūssā ibn ʿUṭmān ibn Yaġmurāsan ibn Zayyān, dit ʿAbū Tāxufīn I	Tremissèn	01 şafar 723	09 febrer 1323	Jaume II el Just (1267-1327) (r. 1291-1327)		Justifica recepció de missiva catalana. Esmenta devolució de 24 presoners captius de D. Joan Manuel, més 30 addicionals, i oferta de préstec d'or a condició de garantia
89	ʿAbū Tāxufīn I	Tremissèn	17 rajab 727	08 juny 1327	Jaume II	Jaume d'Aragó (fill bastard de Jaume II), ʿabū Yaʿqūb Yūsuf ibn Al-Ḥawrāʿ	Anuncia enviament d'ambdós ambaixadors i instruccions escrites per negociar pau
90	Hilāl ibn ʿAbd Al-lāh	<i>"min bāb mawlānā"</i> (Tremissèn)	17 rajab 727	08 juny 1327	Jaume II	Jaume d'Aragó, ʿAbū Yaʿqūb Yūsuf ibn Al-Ḥawrāʿ	Anuncia enviament d'ambdós ambaixadors i instruccions escrites per negociar pau
91	ʿAbū Tāxufīn I	Tremissèn	24 rabīʿ al-ṭānī 724	20 abril 1324	Jaume II		Justifica recepció de missiva catalana i ambaixadors. Denega alliberar tots els presoners;

							ofereix alliberar 5 o 6; ofereix amistat.
92	ʿAbū Tāxufīn I		04 rajab 730	23 abril 1330**	Alfons III el Benigne (1299-1336) (r.1327-1336)	ʿAbū ʿImrān Mūssā (fill d'Abū ʿInan Fāris ibn Ḥarīz) i ʿAbū Yaʿqūb Yūsuf ibn Al-Ḥawrāʾ i Jaume d'Aragó (fill bastard de II i germanastre d'Alfons)	Anuncia arribada d'ambaixadors i cartes.
111	ʿAbū Ḥammū Mūssā II	Tremissèn	04 rabīʿ al-akhir 761	23 febrer 1360	Pere III el Cerimoniós (1319-1387) (r. 1336-1387)	ʿAbū ʿAbd Al-lāh Muḥammad, fill d' ʿAbū Zubayr Ṭalḥa Al-Batalaxi i Joan Barmajlin (Joan Pere Michelin?) el català	Proclama la confiança depositada en els catalans. Denuncia atac a Mazalquivir d'Orà i robatori d'un vaixell de musulmans andalusins. Esmenta la galera d'Alí el Català. Envia emissari amb instruccions per a la negociació de pau
113	ʿAbū Ḥammū Mūssā II	Tremissèn	23 şafar 764	11 desembre 1362	Pere III	Francis Costa, ambaixador de Pere III ʿAlī al-Qannāʿ	ʿAbū Ḥamū rebutja signar la pau; comentaris sobre préstec per a Pere III; els presoners de Hunayn alliberats van preferir quedar-se al servei de l'emir. Altres detinguts fins

							que no s'alliberin els captius musulms de Hunayn, Orà i Mostaganem. Comentari sobre el robatori a Mateu Marset.
114	ʿAbū Ḥammū Mūssā II		29 şafar 764	18 desembre 1362	Pere III	Francis Costa Testimonis: Muḥammad ibn Aḥmad ibn ʿAlī ʿAbd Al-Rahmān ibn ʿAlī Muḥammad ibn Yūsuf ibn Muḥammad Al-Qaysī Muḥammad ibn ʿAlī ibn Aḥmad Al-ʿUṭbī Aḥmad ibn Al-Ḥasan ibn Saʿīd	Tractat de pau per 5 anys. Establiment de delme i impostos fiscals per les dues bandes.
137	ʿAbū Tāxufīn I (1318-1337)		sense data, entre (1318-1337)				Segons Dufourcq, p. 15 i n. 56, és la negociació de 1330, amb Jaume d'Aragó

*89 i 90 porten la mateixa data i corresponen a la mateixa ambaixada, el remitent és diferent, en un cas el sultà i en l'altre el majordom Hilāl.

** En el cas de la carta 92, Alarcón i García de Linares donen com a data 14 de maig de 1330, que probablement és errònia, ja que la conversió al calendari gregorià és 23 d'abril 1330 i al calendari julià 15 d'abril 1330.

5. Edició dels textos

La vella edició de les cartes àrabs, i la corresponent traducció castellana, va significar una feina

molt important, un treball rigorós i acurat. Tanmateix resulta hores d'ara obsoleta, a la llum de les noves eines i metodologies que s'apliquen a l'estudi d'aquest tipus de documentació. Per citar només un tret bàsic i formal, que fa molt enutjosa la confrontació dels textos editats amb l'original àrab, la publicació no respecta la disposició de les línies d'escriptura. Així mateix, les dades descriptives dels documents, com ara mesures de la caixa, línies, pauta, tintes, colors, mans, paper o suport, estat de conservació, etc. són inexistents o tractades de manera només superficial. Com s'indica a la propi pròleg de l'obra, - redactat per García de Linares en un to èpic desmesurat, característic d'aquell moment i que ens resulta força aliè- les condicions d'elaboració del treball foren ben paupèrrimes, per causa de la Guerra civil espanyola i de les circumstàncies en què els autors indiquen haver viscut els seus rigors. Per tots aquests motius cal procedir a una reedició de les cartes que tingui en compte els aspectes que enumerem tot seguit.

Així doncs, en aquest treball millorarem la vella edició, que havia ignorat els signes vocàlics i ortoèpics presents al document, i afegim detall a la succinta, o pràcticament inexistente, descripció diplomàtica i paleogràfica del mateix i corregir algunes paraules en el llibre de l'Alarcón i de Linares de substituir-les amb paraules que es troben a les cartes originals.

6. Textos àrabs

Carta 88

	r
[بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا	1a
السُّلْطَنُ الْأَجَلُ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ الْأَفْضَلُ الْأَحَبُّ الْأَخْلَصُ الْأَكْمَلُ	2
دُونَ جَاقِمِهِ سُلْطَنُ أَرْغُونُ أَكْرَمَهُ اللَّهُ بِتَقْوَاهُ وَوَفَّقَهُ لِمَا يَحِبُّهُ	3
وَ يَرْضَاهُ مُحِبُّهُ وَمَعْتَقِدُهُ الشَّاكِرُ كَثِيرًا عَلَى الدَّوَامِ لَهُ عَبْدُ الْمَقَامِ	4
الْعَلِيِّ خَلْدِ اللَّهِ مُلْكُهُ هَلَالُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ	5
سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى وَ رَحْمَتُ اللَّهِ تَعَالَى وَ بَرَكَاتُهُ	6
وَ بَعْدَ حَمْدِ اللَّهِ حَقِّ حَمْدِهِ وَ الصَّلَاةِ التَّامَّةِ عَلَى سَيِّدِنَا	7
وَ مَوْلَانَا مُحَمَّدٍ الْكَرِيمِ وَ عَبْدِهِ وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ الْكَرَامِ	8
الْخَلْفَاءِ مِنْ بَعْدِهِ فَإِنَّهُ إِلَيْكُمْ مِنْ بَابِ مَوْلَانَا	9
أَيْدِهِ اللَّهُ بِحَضْرَةِ تَلْمِيسَانَ	10
حَرَسَهَا اللَّهُ تَعَالَى وَ لَيْسَ إِلَّا الْخَيْرِ	11
وَ الْبِشْرِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ	12
وَ مُوجِبُهُ إِلَيْكُمْ	13b
إِعْلَامِكُمْ بِوُصُولِ	14
كِتَابِكُمْ وَ عَلِمْنَا مَا ذَكَرْتُمْ فِيهِ	15
وَ أَنْتُمْ تَطْلُبُونَ مِنَّا أَرْبَعَةَ وَعِشْرِينَ	16
نَضْرَانِي مَتَاعَ جَوَانِ مَثُولٍ وَ نَحْنُ نَعْرِفُكُمْ	17
أَنْكُمْ إِذَا أَرَدْتُمْ صُلْحَ مَوْلَانَا أَيْدِهِ اللَّهُ فَنَحْنُ	18
نَعْطُوكُمْ الْأَرْبَعَةَ وَعِشْرِينَ نَضْرَانِي الَّذِينَ طَلَبْتُمْ	19
مَتَاعَ جَوَانِ مَثُولٍ وَ نَعْطُوكُمْ أَيْضًا زِيَادَهُ	20
عَلَيْهِمْ ثَلَاثِينَ نَضْرَانِي مِنْ بَلَدِكُمْ مِنْ الدِّي	21

22	نعطوكم نحن باختيارنا دون أن
23	تعينوا لنا أنتم أحدًا
24	فإن أنتم وافقتم على ما
25	ذكرناه لكم فنعملوه
26	لكم ويقع الصلح بيننا
27	وبينكم إن شاء الله
28	وإذا أردتم سلف
	ذهب
29	فئسلفوا
30	لكم ما يتيسر
31	لنا بعد أن تعطونا
32	الصَّمانَ وَ الرَّهان
33c	في الذهب وإن أنتم لم تعملوا
34	ما ذكرناه لكم ولم توافقوا
35	عليه فَمَا بيننا وبينكم كلام
36	وَ الله سُبحنه الموفق
37	لِلصَّوابِ وَ السَّلامِ
38	على من اتَّبَع الهدى
39	ورحمت الله تعالى وبركاته
40	وَ كتب في ١ صفر عام
41	[٧٢٣]
v	
42	[السُّلطان الأجل الأعرُّ الأكرم]
43	المرقِّع المرعي الأنجد الأمجد دون جاقمه
44	سُلطان ازغون أكرمهُ الله
45	بتقواه ووقفه لما يحبُّه و يرضاه]

Carta 89

	r
[بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ سَلَامٍ تَسْلِيمًا	1a
مِنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُوسَى بْنِ عَثْمَانَ بْنِ يَغْمَرِاسَنَ بْنِ زَيْيَانَ أَيْدِ اللَّهِ أَمْرَهُ وَأَعَزَّ نَصْرَهُ	2
إِلَى الْمَلِكِ الْمُعَظَّمِ السُّلْطَانِ الْأَعَزِّ الْأَنْجَدِ الْأَشْهَرِ الْأَضْحَمِ الْأَفْخَمِ	3
الْأَرْضِيِّ الْكَامِلِ فِي أَهْلِ مِلَّتِهِ الْعَادِلِ الْأَمْضَى فِي مَمْلَكَتِهِ مَلِكِ	4
أَرْغُونَ وَ بَلْسِيئِهِ وَسَرْدَانِيَّةِ وَ مُرْسِيئِهِ وَقَمِطِ دَبْرُشَلُونِهِ	5
جَاقِمِهِ أَكْرَمِهِ اللَّهُ تَعَالَى بِتَقْوَاهُ وَوَقْفَهُ وَأَرْشَدَهُ وَهَدَاهُ سَلَامًا	6
عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى وَرَحِمَتِ اللَّهُ تَعَالَى وَبَرَكَاتِهِ وَبَعْدَ حَمْدِ اللَّهِ الْعَظِيمِ	7
وَ الصَّلَاةِ عَلَى سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ رَسُولِهِ الْمُصْطَفَى الْكَرِيمِ	8
وَ الرَّضِيِّ عَنْ أَصْحَابِهِ الْخُلَفَاءِ التَّابِعِينَ لَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ	9
عَلَى الْمَنْهَجِ الْقَوِيمِ وَ الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ وَ الدُّعَاءِ	10
لِهَذَا الْمَقَامِ الْعُلِيِّ التَّاشَفِيئِيِّ السَّنِيِّ	11
بِالنُّصْرِ الْعَزِيْزِ وَالْفَتْحِ الْعَمِيمِ فَالْكِتَابِ	12
إِلَيْكُمْ كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ أَصْلَحَ الْأَعْمَالِ	13
وَأَرْكَاهَا وَبَلَّغَكُمْ مِنَ التَّوْفِيقِ أَنْهِيَ الْأَمَانِي	14
وَأَفْصَاهَا مِنْ حَضْرَتِنَا بِمَدِينَةِ تَلِمَسَانَ	15
حَرَسَهَا اللَّهُ تَعَالَى عَنِ الْخَيْرِ النَّامِ	16
وَالْبُسْرِ	17b
الْعَامِ وَ الْحَمْدِ لِلَّهِ كَمَا	18
هُوَ أَهْلُهُ وَ عَنِ الرَّعْيِ	19
لِجَانِبِكُمْ وَالْإِعْتِبَاطِ بِمَصَاحِبَتِكُمْ	20
وَالْعَمَلِ عَلَى مَا يُؤَكِّدُ أَسْبَابَ مُوَاصِلَتِكُمْ	21
وَبِمَقْتَضَى ذَلِكَ وَجْهَنَا إِلَيْكُمْ	22
وَلَدِكُمْ الرَّعِيْمِ الْأَنْجَدِ الْأَنْهَضِ	23
الْأَجْدِ الْمَكْرَمِ لَدَيْنَا	24
الْأَيْزِ عِنْدَنَا جَافَمَهُ مَعَ ثِقْتِنَا	25
السَّيِّخِ الْمَكْرَمِ	26
الْأَمِينِ الْحَاجِّ الْأَفْضَلِ	27
أَبِي يَغْقُوبِ يُوْسُفَ	28
بْنِ الْحَوْزَاءِ بِرَسْمِ عَقْدِ	29
الصُّلْحِ بَيْنَنَا	30
وَبَيْنَكُمْ عَلَى حَسَبِ	31
مَا فِي الْعُقُودِ	32
الْوَاصِلَةِ صُحْبَتِهَا	33
إِلَيْكُمْ	34
وَالْقَيِّمَاتِ إِلَيْهِمَا	35c
مَا يَلْقِيَانِهِ فِي مَعَانِي	36
ذَلِكَ كُلَّهُ إِلَيْكُمْ	37
وَ يَقْرَرَانِهِ عَلَى الْكَمَالِ	38

39	وَ التَّمَام لَدَيْكُمْ ان شَاءَ
40	اللَّهِ تَعَالَى وَ السَّلَامُ
41	عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى
42	وَ كَتَبَ فِي سَابِعِ عَشْرَ
43	رَجَبِ الْفَزْدِ
44	الْمُبَارَكِ عَامُ
45	سَبْعَةَ وَ عَشْرِينَ وَ سَبْعِمِائَةَ]
v	
46	[الملك المعظم السلطان الأعز الأنجد الأشهر
47	الأضحم الأفخم الأرضي الكامل في أهل ملته
48	العايد الأمضي في مملكته ملك ازغون و بلنسيه
49	وسردانيه و مزسيه و قمط د بزشلونه جاقمه
50	أكرمته الله تعالى بتقواه و وقفه و أرشده و هداه]

Carta 90

r	
1a	[بسم الله الرحمن الرحيم صلى الله على سيدنا و مولانا محمد واله وسلم تسليما
2	إلى الملك المعظم السلطان الأشعد الأنجد الأضحم الأفخم
3	الأعز الأشهر عماد أهل ملته الضابط لمملكته بجميل سياسته
4	ملك ازغون و بلنسيه و سردانيه و مزسيه جاقمه سني الله توفيقه
5	و نهج إلى الرشايد و الهدي طريقه من مفخم سلطانه و مرفع محله
6	على ملوك النصرانيه و شانه عبد المقام العلي التاشفيي
7	السني أيده الله تعالى هلال بن عبد الله
8	سلام على من اتبع الهدي و رحمت الله تعالى و بركاته
9	و بعد حمد الله حق حمده و الصلاة على سيدنا
10	و مولانا رسوله الكريم و عبده و الرضي عن أله
11	و أصحابه الخلقاء الراشدين الهادين المهتدين
12	من بعده و الدعاء لهاذا المقام العلي التاشفيي
13	الكريم السني بنصر عزيز من عنده فالكتاب
14	إليكم كتب الله لكم توفيقا يرشدكم و نهج
15	طريقكم إلى ما يسعدكم من باب مولانا
16	أيده الله بنصره و أمده بمعونته و يسره
17b	عن الخير
18	الأتم و اليسر الأعم
19	و الحمد لله على ذلك كثيرا
20	و عن التكريم لسلطانكم و المعرفة بقدر
21	محلكم منه و مكانكم و العمل بمقتضى ذلك في كل
22	أمره و شانه و إلى هاذا فإنه بحسب المعتقد فيكم
23	و المغمتمد عليه من محبتكم و تصافيتكم
24	وجه مولاي أيده الله تعالى إليكم
25	ولدكم الرعيي الأنجد الأشعد المكرم عنده
26	الأثير لذي مزاعاة لكم جاقمه مع

27	ثَقَبَتِ الشَّيْخُ الْأَمِينُ
28	الْمَكْرَمُ الْأَفْضَلُ الْحَاجُّ أَبِي يَعْقُوبَ
29	يُوسُفُ بْنُ الْحَوْزَاءِ لِلْحَدِيثِ
30	مَعَكُمْ فِي شَأْنِ عَقْدِ الصُّلْحِ
31	بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ عَلَى نَحْوِ
32	مَا تَضَمَّنَتْهُ الْعُقُودُ
33	الْوَاصِلَةُ إِلَيْكُمْ
34	صُحِبْتَهُمَا وَاسْمَعُوا
35	لِحَدِيثِهِمَا وَقَفُوا
36	عَلَى الْعُقُودِ الَّتِي
37	بَأَيْدِيهِمَا
38c	وَاعْلَمُوا أَنِّي قَرَّرْتُ عِنْدَ مَوْلَايَ
39	أَيْدِيَهُ اللَّهُ وَفَاءَكُمْ وَعَرَفْتُهُ
40	وَهُوَ الْعَارِفُ أَيْدِيَهُ اللَّهُ عِنْدَكُمْ
41	وَتَحَقَّقُوا أَنِّي لَكُمْ كَمَا تَحِبُّونَ
42	مُجْتَهِدٌ فِيمَا يَتَجَهَّ لَكُمْ عِنْدِي
43	مِنَ الْحَوَائِجِ عَلَى سَبَبِ مَا
44	تُرِيدُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
45	تَعَالَى وَ قَدْ قَيَّنَا فِي ذَلِكَ
46	لَوْلَدِكُمُ الْإِنْجِدَ جَاقِمَهُ وَ لِلْأَمِينِ
47	الْحَاجُّ أَبِي يَعْقُوبُ بْنُ الْحَوْزَاءِ
48	مَا يَلْقَانِيهِ إِلَيْكُمْ
49	وَ يَقْرَأْنِيهِ لَدَيْكُمْ إِنْ شَاءَ
50	اللَّهُ تَعَالَى وَ السَّلَامُ عَلَى
51	مَنْ اتَّبَعَ الْهَدْيَ
52	وَ كَتَبْتُ فِي سَابِعِ عَشَرَ
53	لِرَجَبِ الْفَرْدِ عَامِ
54	سَبْعَةٍ وَعِشْرِينَ وَ سَبْعِمِائَةٍ
v	
55	إِلَى الْمَلِكِ الْمَعْظَمِ السُّلْطَانِ الْأَسْعَدِ الْأَنْجِدِ
56	الْأَضْحَمِ الْأَفْخَمِ الْأَعَزِّ الْأَشْهَرِ عَمَادَ أَهْلِ مِلَّتِهِ الضَّابِطِ
57	لِمَمْلَكَتِهِ بِجَمِيلِ سِيَاسَتِهِ مَلِكِ أَرْغُونَ وَ بَلَنْسِيَه
58	وَ سَرْدَانِيَه وَ مَرْسِيَه جَاقِمَهُ سَيِّئِ اللَّهِ تَوْفِيْقَهُ
59	وَ نَهَجَ إِلَى الرَّشَادِ وَ الْهُدَى طَرِيقَهُ

Carta 91

r	
1a	[بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا]
2	السُّلْطَانِ الْأَجَلُّ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ الْأَرْفَعُ الْأَكْمَلُ دُونِ جَاقِمِهِ سُلْطَانِ أَرْغُونَ وَ بَلَنْسِيَه

3	وَ سَرْدَانِيهِ وَقَرَشَقَةَ وَبِرْشَلُونَهُ أَذَامَ اللَّهُ كِرَامَتَهُ بِتَقْوَاهُ وَأَسْعَدَهُ لِمَا يُحِبُّ وَيَرْضَاهُ
4	مُوَثَّرَ تَكْرِمَتِهِ وَبِرِهِ الْعَلِيمِ بِكَبِيرِ مَنْصِبِهِ وَقَدْرِهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُوسَى بْنِ عَثْمَانَ أَيْدِهِ اللَّهُ
5	تَعَلَّى بِنَصْرِهِ سَلَامًا عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهَدْيَ وَرَحِمَتِ اللَّهُ تَعَلَّى وَبَرَكَاتِهِ وَبَعْدَ حَمْدِ اللَّهِ حَقَّ حَمْدِهِ
6	وَالصَّلَاةِ النَّامَةِ عَلَى سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ نَبِيِّهِ الْكَرِيمِ وَعَبْدِهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ الْكِرَامِ
7	الْخُلَفَاءِ مِنْ بَعْدِهِ فَإِنَّهُ الْيَوْمَ مِنْ حَضْرَةِ تَلْمِذَانِ حَزَبِهَا اللَّهُ تَعَلَّى وَنَحْنُ نَحْمَدُ اللَّهَ
8	تَعَلَّى الَّذِي لَا شَيْءَ كَمِثْلِهِ وَنَلْجَأُ إِلَيْهِ فِي أَمْرِنَا كُلِّهِ وَنَسْأَلُهُ أَنْ يُوزِعَنَا
9	شُكْرَ إِحْسَانِهِ وَقُضْلِيهِ وَعِنْدَنَا لِحَبَابِكُمْ الْمَرْفَعِ تَكْرِمَةً نُسْتَوْفِيهَا
10	وَمِبْرَةً نَنْتَهِي إِلَى الْعَايَةِ فِيهَا وَعَلِمْنَا بِمَحَلِّكُمْ الشَّهِيرِ وَمَكَانِكُمْ الْكَبِيرِ
11	يَسْتَعِدِّي الرِّيَاذَةَ مِنْ ذَلِكَ وَيَقْتَضِيهَا وَقَدْ وَصَلَ كِتَابُكُمْ مَعَ أَرْسَالِكُمْ
12	وَوَقَفْنَا فِي مَقَاصِدِكُمْ
13b	فِيهِ
14	وَمَدَاهِبِكُمْ
15	الَّتِي تَخْصُ الْوُدَّ وَتَسْتَوْفِيهِ
16	عَلَى مَا دَلَّ مِنْكُمْ عَلَى حِفْظِ الْقَدِيمِ وَالْتِمَادِي
17	فِي الْأَسْبَابِ الْمَاضِيَةِ عَلَى الْمَنْهَجِ الْقَوِيمِ وَمِنْكُمْ
18	مَنْ جَزَا عَلَى هَذَا السُّنَنِ الْمَسْلُوكِ وَأَنْتَهَى إِلَى مَا يَلِيقُ
19	بِجَلَّةِ الْمُلُوكِ وَنَحْنُ عَامِلُونَ عَلَى مَا ذَكَرْتُمْ مِنْ
20	أَسْبَابِ الْمُواضِلَةِ وَالْوَدَادِ وَتَجْدِيدِ مَا
21	كَانَ بَيْنَ الْأَسْلَافِ مِنَ الْمَوَدَّةِ وَالْإِعْتِقَادِ
22	وَعَلَى أَنْ تَكُونَ بِلَادُنَا كِبْلَادِكُمْ وَتَجُزُوا
23	عَلَى أَعْرَاضِنَا وَمُرَادِنَا وَتَجْرِي عَلَى
24	أَعْرَاضِكُمْ وَمُرَادِكُمْ وَأَسْبَابِ الصَّدَاقَةِ
25	بَيْنَ السَّلَاطِينِ مَعْلُومَةٌ وَخُدُودُهَا
26	مَرْسُومَةٌ مَوْسُومَةٌ وَأَمَّا مَا
27	أَشْرُتُمْ إِلَيْهِ مِنْ تَسْرِيحِ جَمِيعِ مَنْ
28	عِنْدَنَا مِنَ الْأَسَارِي
29	فَدَلِكِ مَا لَا يُمَكِّنُ
30	أَنْ يَكُونَ
31c	كَمَا لَا يُمَكِّنُ لَنَا أَنْ نَطْلُبَ مِنْكُمْ تَسْرِيحَ مَنْ عِنْدَكُمْ
32	مِنْ أَسَارِي الْمُسْلِمِينَ لِأَنْ تَعْلَمُونَ أَنَّ مَا عَمَّرَ
33	بِلَادَنَا الْأَسَارِي وَأَكْثَرَهُمْ صُنَاعُ
34	مُتَقَنِينَ فِي أَنْوَاعِ جَمِيعِ الصُّنَاعِ وَلَوْ
35	طَلَبْتُمْ مَا يَسْتَعْنِي عَنْهُ الْحَالُ مِنْ تَسْرِيحِ
36	خَمْسَةِ أَوْ سِتَّةِ لَأَسْعَفْنَا مَطْلَبَكُمْ
37	وَقَضِينَا أَرْبَعَكُمْ وَأَمَّا تَسْرِيحُ الْجَمِيعِ
38	فَصَعْبٌ لِأَنَّ ذَلِكَ يُحَلِّي الْمَوَاضِعَ
39	وَيُعْطِلُ مَا يُحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ أَنْوَاعِ
40	الصَّنَاعِ فَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَكُونَ
41	الصَّدَاقَةُ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ فِي
42	مَا عَدَا الْأَسَارِي وَتَكُونَ
43	حَالِنَا وَحَالِكُمْ وَاجِدُ
44	فِي مَا نَحْتَاجُ أَوْ تَحْتَاجُونَ
45	إِلَيْهِ مِنْ قَضَاءِ الْحَوَاجِ
46	الَّتِي تُمَكِّنُ]

	v
[وَمِنْ سَرِخَةٍ أَوْ غَيْرِهَا فَتَحْنُ نَعْمَلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ وَنُسَلِّكُ فِي مَوَدَّتِكُمْ وَصِدَاقَتِكُمْ	47a
أَنْهَجِ الْمَسَالِكِ فَأَعْلَمُوا ذَلِكَ وَاللَّهُ يُسْعِدُكُمْ بِرِضَاهِ وَيُدِيمُ كِرَامَتَكُمْ بِتَقْوَاهِ وَالسَّلَامِ	48
عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى وَالرَّحْمَةَ وَالْبِرْكَهَ كِتَابٌ فِي الرَّابِعِ وَالْعِشْرِينَ لِرَبِيعِ الثَّانِي عَامِ 724	49
السُّلْطَانِ الْأَجَلُ الْأَكْرَمُ الْأَزْفَعُ الْأَكْمَلُ	50b
دُونِ جَاقِمِهِ سُلْطَانِ ارْغُونِ وَ بَلَنْسِيَتِهِ وَسَرْدَانِيهِ	51
وَقَرِشَقِهِ وَبِرْشَلُونِهِ إِذَا مَ اللَّهُ كِرَامَتَهُ بِتَقْوَاهِ	52
وَاسَعَدَهُ لِمَا يَحِبُّهُ وَيَرْضَاهُ]	53

Carta 92

	r
[بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا	1a
مِنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُوسَى بْنِ عَثْمَانَ بْنِ يَغْمَرِاسَانَ بْنِ رَيَّانُ أَيَّدَهُ اللَّهُ بِنَصْرِهِ وَأَمَدَّهُ	2
بِمَعُونَتِهِ وَيُسِّرُهُ إِلَى السُّلْطَانِ الْأَجَلِ الْأَفْضَلِ الْأَكْرَمِ الدَّرْغَامِ الْأَفْخَمِ	3

4	الأضخم الفنش ابن السلطان الأجل الأكرم الافضل
5	الدزغام الأضخم الأفضم دون جاقما صاحب ارغون
6	وبلنسيه وسردانيه سلام على من اتبع الهدى
7	وزحمت الله تعالى وبركاته أما بعد فإننا نعرفكم
8b	أنه يصلكم
9	الشيخ الفارس الأعز
10	الأكرم الأفضل الكبير الشهر
11	أبو عمران موسى ابن الشيخ الأجل الأعز
12	الأزفع الأكبر الأشهر أبي عنان فارس بن حريز
13	صحبة أخوكم القاید الأكرم الأفضم دون جاقما
14	وصحبتهما الشيخ الأجل المكرم الفاضل
15	أبو يعقوب يوسف المغربي
16	بابن الحورة وبأيدي المذكورين
17	من الكتب ما تأقفوا عليها
18	وتتعرفوا ما عندنا
19	منها إن شاء الله
20	تعالى والله
21	الموفق
22	للصواب
23	والمعين
24	عليه
25c	والسلام على من اتبع الهدا
26	وزحمت الله تعالى وبركاته
27	وكتب في اليوم الرابع من شهر
28	رجب الفرد الذي هو من عام
29	ثلاثين وسبعمايةه]
v	
30	[السلطان الأجل الأكرم الأفضل الدزغام

31	الأفخم الأضحخم الفنش ابن السلطان الاجل
32	الأكرم الأفضل الدرغام الأضحخم الأفخم جاقما
33	صاحب ارغون وبلنسية
34	وسردانية]

Carta 111

r	
1a	[بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ تسليما صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ
2	مِنْ عَبْدِ اللَّهِ مُوسَى أَمِيرِ الْمُسْلِمِينَ الْمُتَوَكِّلِ عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ابْنِ الْأَمِيرِ أَبِي يَعْقُوبَ ابْنِ الْأَمِيرِ أَبِي زَيْدِ ابْنِ الْأَمِيرِ أَبِي زَكَرِيَّا ابْنَ مَوْلَانَا أَمِيرِ الْمُسْلِمِينَ
3	أَبِي يَحْيَى يَغْمَرَسَنِ بْنِ زَيَّانِ آدَامَ اللَّهِ لَهُ عِرْزًا بِأَهْرِ الْأَنْوَارِ وَنَضْرًا عَالِيِ الْمَنَارِ وَسَعْدًا رَفِيعِ الْمِقْدَارِ إِلَى السُّلْطَانِ الْأَعَزِّ الْأَمْنَعِ الْمَكْرَمِ الْمَرْفَعِ
4	الْمَعْظَمِ الْمَبْجَلِ الْمُوْتَرِ الْمَرْعِيِ الْأَخْفَلِ الْأَنْوَهِ الْأَهْمَامِ الْبَطْلِ الْأَشْهَرِ الْأَخْطَرِ مَلِكِ بَنِي الْأَفْرَنْجِ سُلْطَانِ أَرْغُونَ وَبَلَنْسِيَّةِ وَمِيُورْقَه وَسَرْدِيَانَةَ
5	وَقُورَسْغَهُ وَقَمْتِ بَرَشُونَهُ وَقَمْتِ الرَّسْلِيُونَ وَقَمْتِ سَرْدِيَانَهُ دُونَ بِيْدِرُوا أَسْعَدَهُ اللَّهُ بِرِضَاهُ وَأَرْشَدَهُ إِلَى سَبِيلِ هُدَاهُ وَأَكْرَمَهُ بِتَقْوَاهُ
6	أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّا كَتَبْنَا إِلَيْكُمْ كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ هِدَايَةً بَلِيغَ نَيْلِ الْأَمَلِ وَالْأَمَالِ وَكَرَامَةً تَصْحَبُكُمْ فِي كُلِّ خَالٍ مِنْ حَضْرَتِنَا الْعَلِيَّةِ
7	بِتَلْمَسِنِ الْمَحْرُوسَةِ وَنَحْنُ نَحْمَدُ اللَّهَ الَّذِي لَا شَيْءَ كَمِثْلِهِ وَنَلْجَأُ إِلَيْهِ فِي أَمْرِنَا كُلِّهِ وَنَسْتَلْهُ أَنْ يُوْزِعَنَا شُكْرَ إِحْسَانِهِ وَفَضْلِيهِ وَعِنْدَنَا
8	لِجَانِبِكُمُ الْمُرْفَعِ نَكْرَمَةً نَسْتَوْفِيهَا وَرِعَايَةً نُنْتَهِي إِلَى الْغَايَاتِ فِيهَا وَعَلِمْنَا بِمَحَلِّكُمْ الشَّهِيرِ وَمَكَانِكُمُ الْخَطِيرِ يَسْتَدْعِي الزِّيَادَةَ
9	مِنْ ذَلِكَ وَيَقْضِيهَا وَإِلَى هَذَا أَزْشَدُّكُمْ اللَّهُ لِأَحْسَنِ الْمَذَاهِبِ وَوَالَى لَكُمْ الْخَيْرَ الْمُتَتَابِعِ الْمُتَعَاقِبِ فَإِنَّا لَمْ نَزَلْ نُمْنُحْ مِنْ وَضَلَّ
10	مِنْ جِهَاتِكُمْ وَانْخَرَطَ فِي سِلْكِ طَاعَتِكُمْ مِنَ التُّجَّارِ الْمُتَرَدِّدِينَ وَغَيْرِهِمْ مِنْ ذَوِي الْحَاجَاتِ أَجْمَعِينَ وَنَوَسَعَهُمْ إِحْسَانًا وَانْعَامًا وَنَيْسَرًا
11	عَلَيْهِمْ فِي جَمِيعِ مَطَالِبِهِمْ وَجُمْلَةِ مَآرِبِهِمْ إِجْمَالًا وَإِكْرَامًا وَلَمْ نَضْبِقْ عَلَيْهِمْ قَطُّ فِي جَمِيعِ مَا آزَادُوا أَنْ يُوْسِقُوهُ لِبِلَادِهِمْ وَيَحْمَلُوهُ
12	فِي صَدْرِهِمْ وَيُرَادُهُمْ مِنْ رَزْعٍ وَغَيْرِهِ مِنَ الْأُمُورِ الَّتِي يَقْضُوا مِنْهَا الْوَطْرَ وَنَرْتَكِبُ فِيهَا فِي دِينِنَا الْخَطَرَ مَرِافَقَةً لَهُمْ فِيمَا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ
13	وَتَوْسَعَةً فِي كُلِّ الْأَحْوَالِ عَلَيْهِمْ وَمَعَ هَذَا فَقَدْ عَمِدَتْ طَائِفَةٌ مِنَ الْقِطْلَانِينَ فِي الْجَفَانِ مَعْدِينَ إِلَى مَرْسَانَا الشَّهِيرِ

14	مرسى وهران المخروسة الكبير وحمّلوا منه على جهة العمد الغدوان والجزء والإقدام وحتكوا حرمة السلطنة
15	وحق الإسلام جفنا موسوقا بالزرع وغيره لتجار الاندلسين كأنوا أرادوا الوجهة به إلى بلاد المسلمين وأستولوا
16	على الجفن بما فيه ودكر لنا أنهم هم الذين حملوا الزرع في القرقورة المعروفة بالبحر القطلاني بعدما وصل إلى بلادكم
17	توجه تلقاء ما ذكرناه لكم
18b	فلما
19	رأينا أن هذه النازلة
20	وقعت وأحوال من يرد علينا بالأجفان
21	تشئت وتشعبت وجهنا لكم الآن خديمنا الحظي
22	لدينا الشيخ المكرم المرعي الوجيه الحظي الموقر المحترم الأفاضل الأكمل
23	الأنجد أبا عبد الله محمد بن الشيخ المكرم المرعي الوجيه الحظي المبرور الموقر المرحوم المنعم ابي الزبير
24	طلحة الباتلشي حملة الله تعالى على كاهل السلامة وبلغه الأمن والأمان في حالي الممر والإقامة
25	ووالى له الخير ووصل له الكرامة وأودعناه ما ينيه اليكم من مقاصد الإكرام والبر الموقر الأقسام ليخاطبكم بهذه
26	الأحوال ويطالعكم بما لكم عندنا من القبول والإقبال علما بأن ذلك يستنزل منكم منزلة المسرة ويزد عنكم ما
27	يكافي إن شاء الله عنه بموصول الإكرام والمبرزة وحملناه من معنى الصلح بيننا وبينكم ما يليق به إن شاء الله مشافهة
28	إليكم ومحاولة إبرامه والمفاوضة في عقده وأحكامه وأرذنا منكم العناية بأمره وأن تعاملوه
29	مما تشكرون على بذله وما يكون في ذلك من المصلحة لنا ولكم فشيء لا يخفى عليكم ولا يغيب عنكم فلتلقوا
30	ذلك بحقه محمولا على صحة الحق وصدقته وكل ما يرد من جهتكم فوارد على البر والتكرمة
31	فنتهي فيه إلى الغاية المتممة ورأينا أزدكم الله تعالى وهداكم ووفقكم
32	لما يرضى به عنكم من تميم هذا المقصد والبلوغ منه إلى الأمد الأبعد
33	ان وجهنا لكم أيضا صحبة رسولنا المذكور ما يليق لكم مشافهة ان
34	شاء الله معنى هذا الكتاب وقرر ما عندنا لكم من الأيثار
35	المتين الأسباب وهو قايدينا الكبير المرعي الخطير
36	المكرم لدينا المنقطع بالخدمة إلينا جوان برمجين القطلاني
37	أنجده الله فاذا أنصرف رسولنا وقايدينا إن شاء الله
38	من عندكم فريد منكم أن توجهوا زيادة إلى ما تلقونه إليه
39	ممن تتخيروه من خدامكم ومن خواص رجالكم في معنى
40	العقد وأحكامه والصلح ومحاولة إبرامه
41	فنحن نرتقب أثره ونصرف إليه من

42	العناية و الرعاية و القبول أوفى ذلك
43	وأوفره و الله سبحانه و تعالى
44	يوقئ لما يُحبه و يرضاه
45	ويقدم الخير
46	والخير فيهما
47	قضاها إن شاء
48	الله بحول
49	الله
50c	لارب لنا سواه و كتبت في رابع ربيع الأول المبارك بل ربيع الآخر الذي من عام
51	أحد و ستين وسبع أتر عرفنا الله تعالى خيره و بركته بمنه و كرمه و حوله و فضله
52	صح في التاريخ]
v	
53	[السلطان الأعز الأمتع المكرم المرفع المعظم المبجل الموثر المرعي
54	الاحفل الأثوه الهمام البطل الأشهر الأخطر ملك بني الأفرنج سلطان أرغون
55	و بلنسية و ميورقة و سردبانه و فورسقه و قمت برشوننة و قمت الرسليون و قمت سردبانه
56	دون بيدرو أسعده الله برضاة و أرشده إلى سبل هداة و أكرمه بتقواه بمن الله و كرمه علي]

Carta 113

r	
1a	[بسم الله الرحمن الرحيم و سلام على عباده الذين اصفى و حسبنا الله و نعم الوكيل
2	من عبد الله موسى أمير المسلمين المتوكل على رب العالمين ابن مولانا الأمير أبي يعقوب ابن مولانا الأمير أبي زيد ابن مولانا الأمير
3	أبي زكرياء ابن مولانا أمير المسلمين أبي يحيى يغمراسن بن زيان أيده الله بنصره و أمده بمغونته و يسره إلى السلطان الأجل
4	الوجيه الحظي الموقر المعظم المبجل الهمام البطل الشهر الخطير سلطان أرغون و بلنسية و سردانية و ميورقة
5	و قمت برشلونه و قمت الرسليون و قمت سردانية دون بطروا أسعده الله برضاة و سلك به سبل هداة

6	وأكرمه بتقواه سلاماً على من اتبع الهدى أما بعد فإنا كتبتنا إليكم كتب الله لكم هداية
7	تبلغكم نيل الأمل والأمال وعناية من لدنه تصحبكم في كل الأحوال وسعادة تقضي لكم بسعادة العقبى والمآل
8	من حضرتنا العلية تلمسن حرسها الله تعالى ونحن نحمد الله الذي لا شيء كمثل له ونلجأ إليه في أمرنا
9	كله و نتوكل عليه و نبرؤا من الخول و القوة إليه و نسئله جل و على أن يوزعنا شكر إحصانه و فضله بمنه و حوله
10	و لكم عندنا من البر بكم والإكرام لكم و تجديد الرعاية و العناية بقلكم ما يبلغكم أملككم ان شاء الله
11	لا رب سواه
12b	و إلى هذا
13	أرشدكم الله لأحسن المداهب
14	ووالى لكم الخير المتتابع المتعاقب فإنه وصل كتابكم
15	وعقد الصلح الذي وجهتم البنا صخرة رسولكم الفارس الزعيم الأجد الأنصح اليكم
16	وهو قرنصيب فوسطة أكرمه الله بتقواه وأرشده و هداه و ترا عقد الصلح الذي وجهتم
17	يصلكم صخرة رسولكم فإنكم كتبتهم فيه و استقرينا من لفظه و معانيه ما لا يلبق بيدي الملك
18	الرفيع الخطير المعلوم المقدر ان يخاطب بمثله الملوك الذين لهم المكانة المكيته
19	والمرتبة العلية القوية المتينة وترا رسولكم يبين لكم ما في ذلكم إن شاء الله
20	وأما ما ذكرتموه عن قضية سلف المال منا إليكم لقطاء ما ربيكم
21	ومظالمكم فمقامنا هذا و الحمد لله كفيلاً ببلوغ آمالكم و صلاح أحوالكم
22	والذي عندنا أيضاً في ذلكم يلقى اليكم رسولكم و أما ما
23	ذكره لنا رسولكم عنكم من كونكم طلبتم منا معادتنا النصاري
24	الفنشين فرسولكم يبين لكم ذلك أتم تبين
25	حسبنا ألقينا إليه و بيناه عليه وأما
26	قضية النصاري الذين كانوا أخذوا في الأجدان و خرجوا

27	بمرسأنا هُنَيْنَ المَحْرُوسَةَ حِينَ وَقَعَ بِهِمُ العَلْبُ
28	وَلَجُّوا إِلَيْنَا بِذَلِكَ السَّبَبِ وَهَرَبَ
29	مِنْهُمْ مَنْ هَرَبَ
30c	وَتَكَرَّرَ مِنْكُمْ فِي شَأْنِهِمُ الكِتَابُ وَ لَحِثْتُمْ فِي الطَّلَبِ فَحِينَ جَاءَنَا رَسُولُكُمْ الأَوَّلَ طَالِبًا لَهُمْ
31	خَلَيْنَا سَبِيلَهُمْ وَ سَرَحْنَا جَمِيعَهُمْ عَلَى أَنْ يَتَوَجَّهَ رَسُولُكُمْ مَعَهُمْ فَلَمَّا سَرَحْنَاهُمْ وَ رَأَوْا أَنَا صَرَفْنَاهُمْ وَ أَخَذْنَا لَهُمْ
32	الخَيْلَ الَّتِي كُنَّا أَعْطَيْنَاهُمْ ائْتَمَعَ عَنِ الجَوَازِ أَكْثَرُهُمْ وَ اخْتَارُوا الإِقَامَةَ وَ طَلَبُوا مِنَّا الخِدْمَةَ المَسْتَدَامَةَ فَانْهَمُ كَانُوا
33	تَحْتَ رَعْيٍ وَ كَرَامَةٍ بَرَضَى مِنْهُمْ وَ طَيَّبَ نَفْسَ وَ اخْتِيَارَ مِنْ غَيْرِ ضَرَرٍ تَلَحُّقُهُمْ فِي ذَلِكَ وَ لَا إِضْرَارَ فَرَدَدْنَا عَلَيْهِمْ خَيْلَهُمْ وَ رَجَعْنَاهُمْ
34	إِلَى خِدْمَتِهِمْ وَ أَجْرِنَا عَلَيْهِمْ مَرْتَبَاتِهِمْ وَ زَنَاهُمْ عَلَى عَادَتِهِمْ وَ أَمَّا الَّذِينَ أَرَادُوا الجَوَازَ مِنْهُمْ إِلَى بِلَادِهِمْ فَهَمُ نَحْوُ
35	الثَّلَاثِينَ أَوْ مَا يَقْرَبُ مِنْ عَدَدِهِمْ فَلَمَّا جَاؤَا عَلَى الإِنْفِصَالِ وَ أَخَذُوا فِي الرَّحَالِ إِلا وَ بَلَّغْنَا أَنَّ المَسْلَمِينَ مِنْ خِدَامِنَا وَ بِلَادِنَا
36	أَخَذُوا مِنْ مَرَاثِينَا هُنَيْنَ وَ وَهْرَانَ وَ مَسْتَعَانِمَ عَلَى جِهَةِ التَّعَدِي وَ القَهْرِ وَ العَلْبِ وَ المَجَاهِرَةِ بِالفِتْنَةِ وَ الخَرْبِ بَعْدَمَا كُنْتُمْ أَنْتُمْ
37	كُتِبْتُمْ رَسْمَ الصُّلْحِ الَّذِي بِهِ إِلَيْنَا وَجْهْتُمْ أَمْسَكْنَا نَحْنُ عَنْ ذَلِكَ هَوْلَاءِ الَّذِينَ أَرَادُوا الجَوَازَ إِلَى هُنَالِكَ حَتَّى تُسْرِحُوا
38	أَنْتُمْ أَوْلِيكُمُ المَاخُودِينَ وَ تَضْرِبُوا عَلَى أَيِّدِي المَعْتَدِينَ وَ المَفْسِدِينَ وَ تَعَاقَبُوا الظَّالِمِينَ فَإِذَا سَرَحْتُمْ أَوْلِيكُمْ نَسْرِحُوا
39	نَحْنُ هَوْلَاءِ لَكُمْ عَمَلًا بِمَقْتَضَى رَسْمِ الصُّلْحِ الَّذِي أَشْهَدْتُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ بِهِ وَ التَّرْتِمِ العَمَلِ بِحَسْبِهِ وَ وَجْهْتُمْ رَسُولَكُمْ
40	فَرَنْصِيصَ بِسَبَبِهِ وَ أَمَّا مَا ذَكَرْتُمُو لَنَا مِنَ الحَوَاجِ الَّتِي كَانَتْ أُخِذَتْ لِمَتِيؤُ مَرْسِيطَ فَحِينَ وَضَلَّ
41	الوَكِيلَ الَّذِي وَجَّهْتِ زَوْجَتَهُ إِلَى هُنَا أَوْقَفْنَاهُ بَيْنَ أَيْدِينَا وَ سَمِعْنَا قَوْلَهُ وَ أَحْضَرْنَا حَظْمَهُ لَهُ وَ أَمْرَانَهُ أَنْ يَصِلَ
42	مَعَهُ إِلَى قَاضِي المَسْلَمِينَ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ حَظْمِهِ بِالشَّرْعِ وَ الحَقِّ الوَاضِحِ المَسْتَبِينِ فَإِنَّ الشَّرْعَ عِنْدَنَا يَنْقَادُ
43	إِلَيْهِ الصَّغِيرِ وَ الكَبِيرِ وَ الرَفِيعِ وَ الوَضِيعِ وَ الغَنِيِّ وَ الفَقِيرِ وَ سَائِرِ النَّاسِ فِي الحَقِّ عِنْدَهُ سَوَاءً يَسْلُكُ سَبِيلَ الهُدَا
44	وَ يَطْرَحُ الهَوَاءَ قَابِي الوَكِيلِ مِنْ ذَلِكَ وَ ائْتَمَعَ مِنْ أَنْ يَقِفَ مَعَ غَرِيمِهِ لِالشَّرْعِ وَ الحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ وَ كَانَ
45	ذَلِكَ كُلُّهُ بِمَحْضَرِ رَسُولِكُمْ وَ هُوَ يَبِينُ ذَلِكَ لَكُمْ وَ الَّذِي عِنْدَنَا فِي أَحْوَالِ الصِّلِحِ وَ فِي غَيْرِهِ يُلْقِيهِ إِلَيْكُمْ أَنْ
46	شَاءَ اللهُ رَسُولَكُمْ وَ يَغْرِضُهُ عَلَيْكُمْ بَيْنَ يَدَيْكُمْ بِحَوْلِ اللهِ وَ اللهُ سُبْحَانَهُ يَهْدِيكُمْ إِلَى سَوَاءِ السَّبِيلِ إِنَّهُ بِذَلِكَ كَافِلٌ
47	كُتِبَ فِي ثَالِثِ عَشْرِينَ صَفْرَ مِنْ عَامِ أَرْبَعَةٍ وَ سِتِينَ وَ سَبْعِمِائَةٍ بِمُؤَافَقَةِ الخَادِي عَشْرَ مِنْ دَجْنَبِ عَرَفَتِ اللهُ خَيْرَهُمَا بِمَنَّةِ وَ كَرَمِهِ
48	وَ قَدْ وَجَّهْنَا لَكُمْ صَحْبَةَ رَسُولِكُمْ رَسْمًا مَشْهُودًا مَخَاطَبًا بِعَقْدِ الصِّلِحِ المَبَارِكِ مَعَكُمْ وَ صَحْبَةَ رَسُولِكُمْ لِيُوصِلَهُ إِلَيْكُمْ إِنْ شَاءَ اللهُ
49	بَلْ يَصِلْكُمْ كِتَابُنَا هَذَا وَ رَسْمَ الصِّلِحِ المَبَارِكِ ال [ذِي] [ع] قَدْنَا وَ أَشْهَدْنَا بِهِ عَلَى أَنْفُسِنَا
50	صَحْبَةَ خَدِيمِنَا الأَجْدِ الأَنْهَضِ عَلِي القِنَاعِ سَلِمَهُ اللهُ فَاصْرَفُوا مَعَ رَسْمِ صِلِحِكُمْ
51	وَ الأَسْرَى مِنَ المَسْلَمِينَ الَّذِينَ ذَكَرْنَاهُمْ لَكُمْ وَ تَوَجَّهُوا مِنْ عِنْدِكُمْ مِنْ خُدَامِكُمْ وَ ثِقَاتِكُمْ
52	مَنْ يَقْبِضُ مِنْ هَذَا مِنَ النِّصَارِيِّ الَّذِينَ أَمْسَكْنَاهُمْ فِي أَوْلِيكُمْ وَ يَصِلُ بِهِمْ
53	إِلَيْكُمْ إِنْ شَاءَ اللهُ لَا رَبَّ سِوَاهُ
54	صَح فِي التَّارِيخِ]

	v
	55
	56
	57
	58

Carta 114

	r
	1a
	2
	3
	4
	5
	6
	7
	8
	9

	سلطان ارغون و بلنسية و ميورقه و سردانيه و قورسقه و قمت برشلونه و قمت الرّسليون و قمت
10	سرّدانية دون بيدرو أسعده الله برّضاه و أزّشده إلى سُبُل هُداه و أكرّمه بتقواه حين وصله أعزه الله كتابُ السلطان دون بيدرو المعلوم و رسم الصّلح المختوم الذي علّيته صورة شكله المتعاهدة و المتعارفة في مثله الصّادرة عنه المتكررة فيه على يد
11	رسوله الفارس الزعيم فرنصيص قوسطه
12	على أن تكون السّلم بينه و بينه لخمسة أعوام متواليه أولها عام أربعة و ستين و سبعمائة من شهر صفر من العام المذكور المورخ به هذا المشطور الموافق من الشهور العجمية لشهر دجنبر عرفنا الله فيه البركة و الخير على جميع ما لإيالته العلية
13	و شملته دعوته السنّية من البلاد حاضرها و باديها و ثغورها و مواسطها و أطرافها حرس الله جميعها و على جميع ما للسلطان دون بيدرو المذكور أيضا حاضرها و سواجلها كثرما و قلّما لا يتعدى أحد منا على أحد و لا أهل بلد على بلد في خالي الصّرر
14	و الوزد سلّمًا محافظا عليّها من الجهتين مخفوظًا عند الملتين و من كلي الجانبين لا يلحق إحدى الناجيتين من الأخرى مضرة في أمرٍ و لا يُعدّ في سرّ أو جهر البر و البحر في ذلك سيّان و المساترة فيهما بالأذى و المجاهرة ممنوعان لا غدر فيها و لا إخلال
15	بمعنى من معانيها و لا تشنّ في مدّة المصالحة المذكورة غارة و لا تُدغّر سيّارة فإن كان من جهة النصارى فعلى السلطان المذكور تسريح الاسرى و ردّ ما ياخذونه للمسلمين على جهة النهب و السلب أو الانصاف من القيمة إن عديت العيّن و أعوزت على الطلب
16	و كذلك ما يوخذ على جهة الأختلاس من أدبي و غيره وعلى مولانا السلطان أعزه الله مثل ذلك سواء و أن يقابل بالوفاء و فاء هذا بعد أن يشيع الأثر و يغلم من أين كان الصّرر و من هو المتسبّب بالغدراو الشرّ و كل ما يرجع إلى هذه الدعوه
17	العلية و يدخل في طاعة هذه الإيالة السنّية بعد هذا العقد المحكم مداخل تحت هذه المصالحة و السّلم و هذا الحكم و على أن التجار الواصلين من إحدى الجهتين إلى الأخرى بمتاجرتهم ألا يوخذ منهم إلا العشر و المخزن المعلوم في سلّهم لا زايد في
18	ذلك عليّهم و يحملون في إقامتهم إذا حضروا و في طريقهم برّا أو بحرًا مهمّي وردوا أو صدّروا على الحفظ التام و الرغي الشامل العام و على أنه إن انكسر جفن لمن ياتي من التجار قاصدًا من هذه الجهة او من جهته لمسى من مرايبي مولانا أعزه الله
19	أو مراسيه فيردّ على أربابه جميع ما كان فيه و لا سبيل لأحدٍ عليّهم و لا اغتراض بوجه من الوجوه لجفنههم و لا اليهم بل يخلّى سبيلهم إلى امتعتهم و أموالهم و جفنههم و ساير سلّهم في جميع أحوالهم إن شاء الله تعالى و قد التزم مولانا السلطان أبو حموا
20	أعزه الله هذه الشروط و أحكم فيها العقود و الربوط لينعقد عليها الصّلح الذي تقدّمت المراوضة فيه إلتزامًا على الواجب بمقتضى كلّ معنى من معانيه شهّد على مولانا السلطان أبي حموا أعلى الله مقامه و نصر أعلامه
21	بما فيه عنه من أشهده به على نفسه الكريمة و الكمال شامل ذاته و السعد المسعد مضاجب قصبه و أدواته و هو على أكمل خالات الإشهاد و ذلك في تاسع عشرين صفر من عام أربعة و ستين و سبعمائة بموافقه ثامن عشر من شهر دجنبر
22	فيه ملحقا بين بعض أسطره على يد رسوله فرنصيص قوسطه صح منه و في الإشهاد المذكور على أنه مهمي أتى جفن من

	اجفان إحدى الجهتين إلى الأخرى قاصداً إلى مرساها ملجئاً إليها من عدو يطلبه في البحر لقصده الإداية له والضرر
23	فعلى أهل ذلك المرسى الذي يلجأ إليها إعيانته ورفع الضرر عنه وكف الأيدي الغادية عليه وحمايته بكل ما يمكنهم جهد استطاعتهم إن شاء الله وفي تاريخه يشهد بجميعه شهد محمّد بن أحمد بن علي وعبد الرحمان بن علي لطف الله بهم وبمنه و محمّد بن يوسف بن محمّد القيسي شهد
24	و محمد بن علي بن أحمد العظمي شهد
25	اعلم باستقلاله
26	احمد بن الحسن بن سعيد]

Carta 137

	r
1	[أحمد لله وحده والشكر لله على نعمه أتفق من إخضه الله بخلاصه الجميل هلا [...]
2	درمون بن البرشثوني على أنه يعمل الصلح بين مولانا السلطان المويّد المظفر الم [...]
3	سلطانهم على ان التجار الواصلين من بلادهم يكونوا في الأمان سالمين ما [...]
4	لهم أجفان بالتجار فكل من فيها وما فيها مؤمنين و [...] دم في
5	و أجفانهم و على أن نعظوهم عشر العشر من كل ما يسوقوه الت [...] لسلطان بن البرشثوني
6	فنصلاً من قبله يكون حاكماً على التجار كما جرت العادة مع غيره و على [...] جفن غزوانيه و ما بدل من
7	ما أردنا بحساب ألفي دينار ذهباً للجفن الواحد من الجميع و أن الاختيار لنا في [...] جفان المذكوره إن أردنا واحد حتى يعرف
8	أشما أردنا من العدد فالإختيار لنا فنعظوه نصف ثمن ما أردنا من الأجفان [...] كوره و يبقى النصف حتى تتم المدة المذكوره
9	المشروطة عليهم و هي أربعة أشهر فيقيموا الأجفان المذكورة المكربة بمرسى نجاية فتحها الله تعالى أربعة اشهر
10	فإن دخل جفن للمرضى المذكور فهم المأخودين فيه ان لم يعرفوه في البحر أو يحرقوه و يكون الاختيار لمولانا أبو تاشفين فيهم
11	يعمل بهم ما يريد إن لم يأخذوا جفن العدو أو يعرفوه و ليس لهم في ذلك عذر لا من العدو و لا من كبير البحر فإن هم حيدوا عن

12	المؤضع المذكور بسبب عدم القدرة فما بيننا و بينهم ربط فإذا هم وفاقاً بالشروط المذكورة فنحن نعطوهم النصف من المال
13	الباقي وإذا اتحدث بجايه المذكوره إن شاء الله تعالى و السلطن بن البرشونى المذكور مصارحاً لنا عليها في البحر بأن يكون قأيد بجايه فتحها
14	الله تعالى من تحت يد بن البرشونى الذي عندنا وكذلك تونس إن شاء الله تعالى إذا هون الله في فتحها ومهما أخذوا جفن
15	على بجاية المذكوره فالنصف لنا من الغنيمه المذكورة الي في الجفن المذكور والجفن والنصف من الغنيمه لهم ومن الجفن ومهما كان في الجفن
16	المذكور مسلمين فهم لنا وإن كانوا نصري فهم لهم فهذا يكون أشخاص الناس لا [...] لا من النصري ومهما تم إن شاء الله تعالى
17	نتاج هاداً فنقسم الفرسان القطرانين بين ابن البرشونى و بين القايد [...] هاداً والنصف على هاداً
18	وكذلك نعطوه مائة الف دينار ذهباً بعد أخذنا ل [...] ابن البرشون [...] ن
19	مخلصين لها فإن لم يحلسوا الأجنان المذكوره على أخذها [...] لف ذهب شيئا وان [...]]
20	المذكوره مهما تمت المدة المذكورة و هي أربعة أشهر فإن أمرناهم أن يحلس [...] على بجايه [...] المذكوره فيحلسوا عليها وكلما يحلسوا
21	من الأشهر فيغظاهم من الذهب من فرط ما وقع عليه الشرط في الأول وإن كان المذكورين خصروا لبجايه و لم يبقاؤها
22	تمام ما شرطت عليهم من المدة المذكورة فيرد لنا ابن البرشونى الذهب الذي قبضوه منا برسم العمارة على قلة توفيتهم
23	لما شرطنا عليهم من الشروط و الصلح المذكور عشرة سنين إن شاء الله تعالى و الله الموفق للصواب و المعين
24	عذبه لا رب غيره و لا مغبوداً سواه]

7. Conclusió

Al llarg del present treball hem reeditat els principals documents que van configurar les relacions diplomàtiques establertes entre la corona catalano-aragonesa i l'emirat abdalwādid. Unes relacions que realment són un exemple molt destacat dels intercanvis bilaterals de correspondència entre potències de l'Occident europeu i l'Islam. Les relacions diplomàtiques que la corona catalano-aragonesa va mantenir amb els zayyānides van ser especialment intenses perquè tots dos poders polítics tenien els ingredients que els feia ser atractius, l'un per l'altre: la corona catalano-aragonesa, a través de la seva expansió mediterrània, es va convertir en una potència; d'aquí ve que desitgés ser influent en el Mediterrani occidental, on comptava amb importants interessos. D'altra banda, la corona catalano-aragonesa comptava amb certa població de súbdits musulmans que podien facilitar i afavorir aquestes relacions mitjançant el domini de la llengua àrab i la cultura nordafricana.

En el domini econòmic, les necessitats dels zayyānides de vaixells i de metall, imprescindibles per a una societat guerrera, però dels quals es trobaven ancats, va impulsar-los a apropar-se a la corona catalano-aragonesa, que posseïa ferro en abundància i era una potència naval. Les necessitats van fer que

els llaços d'amistat i de comerç es forgessin aviat i que el dos estats volguessin mantenir-los, donat el benefici mutu que els comportaven.

8. Bibliografia

- Alarcón y Santón, Maximiliano A, and R García de Linares. 1940. *Los documentos árabes diplomáticos del Archivo de la Corona de Aragón*. Madrid: E. Maestre.
- Bel-, (A., and [M. Yalaoui]). n.d. "TILIMSAN." In *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, X:498b. Encyclopaedia of Islam. Brill. <https://referenceworks.brillonline.com:HYPERLINK> "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/tilimsan-SIM_7551"443HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/tilimsan-SIM_7551"/entries/encyclopaedia-of-islam-HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/tilimsan-SIM_7551"2HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/tilimsan-SIM_7551"/tilimsan-SIM HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/tilimsan-SIM_7551"7551.
- Fluvià, Armand de. 1989. "Els Primitius Comtats i Vescomtats de Catalunya." *Barcelona, Enciclopèdia Catalana*.
- Giralt, Josep, Ed. 2002. *Joies Escrites : Els Fons Bibliogràfics Àrabs de Catalunya*. Edited by Josep Giralt. Institut C. Barcelona: Lunwerg.
- Hamès), (C. n.d. "ZANATA." In *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, XI:442b. Encyclopaedia of Islam. Brill. <https://referenceworks.brillonline.com:HYPERLINK> "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/zanata-SIM_8115"443HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/zanata-SIM_8115"/entries/encyclopaedia-of-islam-HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/zanata-SIM_8115"2HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/zanata-SIM_8115"/zanata-SIM HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/zanata-SIM_8115"8115.
- Idris), (H.R. n.d. "ĤAFŞIDES." In *Encyclopédie de l'Islam*, III:68b. Encyclopaedia of Islam. Brill. <https://referenceworks.brillonline.com:HYPERLINK> "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-de-l-islam/hafsides-SIM_2625"443HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-de-l-islam/hafsides-SIM_2625"/entries/encyclopedia-de-l-islam/hafsides-SIM HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-de-l-islam/hafsides-SIM_2625"2625.
- Lévi-Provençal), (E. n.d. "ABD AL-MUMIN." In *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, I:78a. Encyclopaedia of Islam. Brill. <https://referenceworks.brillonline.com:HYPERLINK> "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/abd-al-mumin-SIM_0109"443HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/abd-al-mumin-SIM_0109"/entries/encyclopaedia-of-islam-HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/abd-al-mumin-SIM_0109"2HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/abd-al-mumin-SIM_0109"/abd-al-mumin-SIM HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/abd-al-mumin-SIM_0109"0109.
- Lewicki), (T. n.d. "MAGHRAWA." In *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, V:1173b. Encyclopaedia of Islam. Brill. <https://referenceworks.brillonline.com:HYPERLINK> "[30](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/maghrawa-</p></div><div data-bbox=)

- COM 0613"443HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/maghrawa-COM_0613"/entries/encyclopaedia-of-islam-HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/maghrawa-COM_0613"2HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/maghrawa-COM_0613"/maghrawa-COM_0613" HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/maghrawa-COM_0613"0613.
- López Pérez, María Dolores. 1995. *La Corona de Aragón y El Magreb En El Siglo XIV (1331-1410)*. Barcelona : Institución Milá y Fontanals, 1995.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/extlib?codigo=HYPERLINK>
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/extlib?codigo=57993>"57993.
- — —. 2002. "La Colonia Mercantil Catalanoaragonesa En El Magreb Central: La Incidencia de La Coyuntura Política Interna En Los Intercambios Comerciales (Los Disturbios de Orán de 1388)." *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, no. 23: 365–80.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=HYPERLINK>
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=618970>"618970.
- Masià de Ros, Angels. 1989. *Jaume II: Aragó, Granada i Marroc*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, CSIC. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extlib?codigo=HYPERLINK>
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/extlib?codigo=75841>"75841.
- — —. 1994. *Relación Castellano-Aragonesa Desde Jaime II a Pedro El Ceremonioso*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, CSIC. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extlib?codigo=HYPERLINK>
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/extlib?codigo=87240>"87240.
- Messier, Ronald A. n.d. "Abd Al-Wādids." In *Encyclopaedia of Islam, THREE*, 0. Encyclopaedia of Islam. Brill. <https://referenceworks.brillonline.com:HYPERLINK>
https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-3/abd-al-wadids-COM_22595"443HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-3/abd-al-wadids-COM_22595"/entries/encyclopaedia-of-islam-HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-3/abd-al-wadids-COM_22595"3HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-3/abd-al-wadids-COM_22595"/abd-al-wadids-COM_22595" HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-3/abd-al-wadids-COM_22595"22595.
- Péquignot, Stéphane. 2005. *Au Nom Du Roi. Pratique Diplomatique et Pouvoir Durant Le Règne de Jacques II d'Aragon (1291-1327)*. VST - Vie Sociale et Traitements. Vol. 86.
<https://doi.org/HYPERLINK> "<https://doi.org/10.3917/vst.086.0135>"10.3917HYPERLINK "<https://doi.org/10.3917/vst.086.0135>"/vst.HYPERLINK "<https://doi.org/10.3917/vst.086.0135>"086.0135.
- Shatzmiller), (Maya. n.d. "MARĪNIDES." In *Encyclopédie de l'Islam*, vi:556a. Encyclopaedia of Islam. Brill. <https://referenceworks.brillonline.com:HYPERLINK>
https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedie-de-l-islam/marinides-SIM_4966"443HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedie-de-l-islam/marinides-SIM_4966"/entries/encyclopedie-de-l-islam/marinides-SIM_4966" HYPERLINK "https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedie-de-l-islam/marinides-SIM_4966"4966.
- Sobrequés, Jaume, and Mercè Morales. 2011. "Comtes, Reis, Comtesses i Reines de Catalunya." *Barcelona, Editorial Base*.

- Talbi), (M. n.d. "IBN KHALDUN." In *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, III:825a. Encyclopaedia of Islam. Brill. <https://referenceworks.brillonline.com:HYPERLINK>
["https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/ibn-khaldun-COM_0330"](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/ibn-khaldun-COM_0330)443HYPERLINK ["https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/ibn-khaldun-COM_0330"](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/ibn-khaldun-COM_0330)/entries/encyclopaedia-of-islam-HYPERLINK
["https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/ibn-khaldun-COM_0330"](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/ibn-khaldun-COM_0330)2HYPERLINK ["https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/ibn-khaldun-COM_0330"](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/ibn-khaldun-COM_0330)/ibn-khaldun-COM HYPERLINK
["https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/ibn-khaldun-COM_0330"](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/ibn-khaldun-COM_0330)0330.
- Torra, Alberto. 2009. "Las Relaciones Diplomáticas Entre La Corona de Aragón y Los Países Musulmanes (Siglos XIII-XV). Las Fuentes Documentales Del Archivo de La Corona de Aragón." In *El Perfume de La Amistad. Correspondencia Diplomática Árabe En Archivos Españoles*, 13–39. Barcelona. <https://doi.org/http://opac.regesta-imperii.de/id/HYPERLINK> ["https://doi.org/http://opac.regesta-imperii.de/id/2291781"](https://doi.org/http://opac.regesta-imperii.de/id/2291781)2291781.
- Udina i Martorell, Frederic. 1986. *Guía Histórica y Descriptiva Del Archivo de La Corona de Aragón*. Madrid : Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes y Archivos, Dirección de los Archivos Estatales. http://cercabib.ub.edu/iii/encore/record/C_RbHYPERLINK
["http://cercabib.ub.edu/iii/encore/record/C_Rb1069066"](http://cercabib.ub.edu/iii/encore/record/C_Rb1069066) SUdina"1069066HYPERLINK
["http://cercabib.ub.edu/iii/encore/record/C_Rb1069066"](http://cercabib.ub.edu/iii/encore/record/C_Rb1069066) SUdina
 Martorell_P0,2_Orightresult_U_X4?lang=cat.
- Veronne), (Chantal de La. n.d. "YAGHMURASAN." In *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, XI:239a. Encyclopaedia of Islam. Brill. <https://referenceworks.brillonline.com:HYPERLINK>
["https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yaghmurasan-SIM_7946"](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yaghmurasan-SIM_7946)443HYPERLINK ["https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yaghmurasan-SIM_7946"](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yaghmurasan-SIM_7946)/entries/encyclopaedia-of-islam-HYPERLINK
["https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yaghmurasan-SIM_7946"](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yaghmurasan-SIM_7946)2HYPERLINK ["https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yaghmurasan-SIM_7946"](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yaghmurasan-SIM_7946)/yaghmurasan-SIM HYPERLINK
["https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yaghmurasan-SIM_7946"](https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yaghmurasan-SIM_7946)7946.